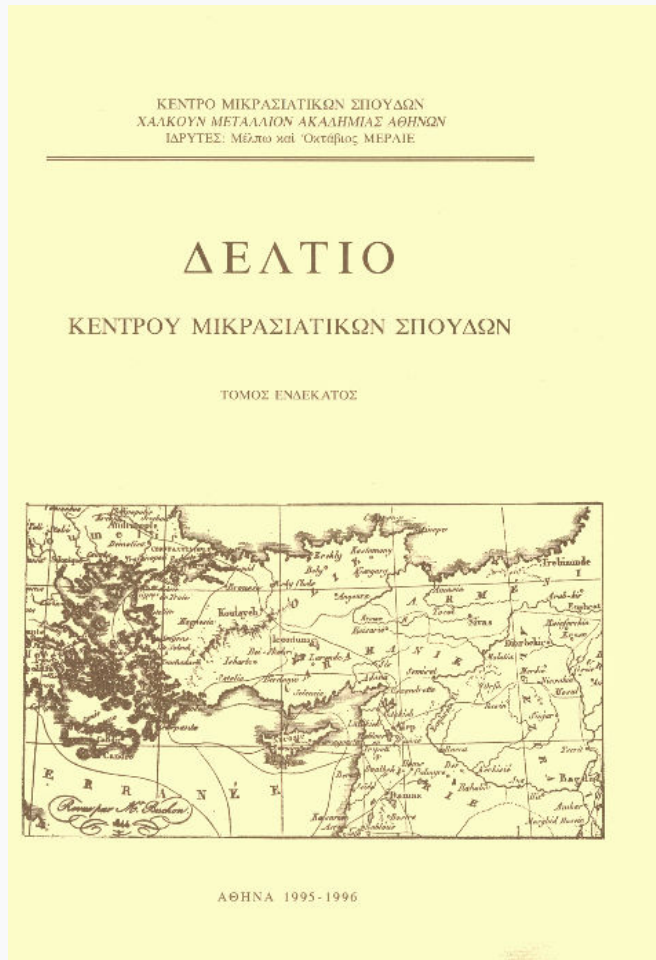

Δελτίο Κέντρου Μικρασιατικών Σπουδών

Τόμ. 11 (1995)

Ολυμπιακοί αγώνες εν Βιθυνία

Γεώργιος Δ. Παχτικός, Διονύσης Μ. Κόκκινος

doi: [10.12681/deltiokms.70](https://doi.org/10.12681/deltiokms.70)

Copyright © 2015, Γεώργιος Δ. Παχτικός, Διονύσης Μ. Κόκκινος

Άδεια χρήσης [Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/).

Βιβλιογραφική αναφορά:

Παχτικός Γ. Δ., & Κόκκινος Δ. Μ. (1995). Ολυμπιακοί αγώνες εν Βιθυνία. *Δελτίο Κέντρου Μικρασιατικών Σπουδών*, 11, 433–454. <https://doi.org/10.12681/deltiokms.70>

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

ΑΦΙΕΡΟΥΤΑΙ
ΤΩ ΑΞΙΟΤΙΜΩ ΠΡΟΕΔΡΩ ΤΟΥ ΣΥΛΛΟΓΟΥ ΤΩΝ ΜΙΚΡΑΣΙΑΤΩΝ
«ΑΝΑΤΟΛΗ»
ΚΥΡΙΩ
ΜΑΡΓΑΡΙΤΗ^Ι ΕΥΑΓΓΕΛΙΔΗ^Ι

Θ ΠΟΝΗΣΑΣ

ΟΛΥΜΠΙΑΚΟΙ ΑΓΩΝΕΣ

ΕΝ ΒΙΘΥΝΙΑ⁽¹⁾

Φίλη ὀμήγουρες,

Ἐναντίρητον τυγχάνει ὅτι τὰ ἦθη καὶ τὰ ἔθιμα, αἱ ἐθνικαὶ παραδόσεις, αἱ διάφοροι παιδιαί, αἱ προλήψεις καὶ δεισιδαιμονίαι, εἰσὶ τὴν σήμερον μετὰ τῆς γλώσσης τὰ ἰσχυρότατα καὶ ἀναμφισβήτητα τεκμήρια τῆς οὐδέποτε διασπαθείσης ἀλύσεως, τῆς συναπτούσης ἡμᾶς μετὰ τῶν ἡμετέρων προγόνων. Τὸ πρᾶγμα δ' εὐεξήγητον· διότι τὰ οὐσιωδέστατα καὶ κυριώτατα ταῦτα τῶν ἐθνῶν χαρακτηριστικὰ δὲν διδάσκονται παρ' ἄλλων, οὐδὲ μεταφυτεύονται ἔξωθεν παρ' ἄλλοφύλων, ἀλλὰ μεταδίδονται ἀπὸ τῶν γονέων πρὸς τὰ τέκνα, ἀπὸ τῶν πρεσβυτέρων πρὸς τοὺς νεωτέρους, ἀπὸ τῆς οἰκογενείας πρὸς τὴν κοινωνίαν καὶ οὕτω καθεξῆς· πᾶσα δ' ἄλλη δι' ἄλλων, μάλιστα, ἄλλοφύλων καὶ ἄλλογλώσσων προσώπων, μετάδοσις τούτων εἶνε σχεδὸν ἀδύνατος. Ἐκ τούτων πᾶς τις δύναται, νομίζω, νὰ ἐννοήσῃ, οἷαν ὑφίστην σημασίαν καὶ σπουδαιότητα ἔχουσιν, ἡ μελέτη καὶ ἡ ἀκριβὴς ἐξέτασις τῶν σωζομένων που ζώντων τούτων πατρίων μνημείων, ἅτινα, ὡς εἶπομεν, εἰς σπουδαῖα συμπε-

(1) Ἡ πραγματεία αὕτη ἀνεγνώσθη ἐν τῇ Α. αἰθούσῃ τοῦ Ἐθνικοῦ Πανεπιστημίου κατὰ τὴν Ζ' τακτικὴν συνεδρίαν τοῦ Συλλόγου τῶν Μιχρασιατῶν «ἡ Ἀνατολή».

ράσματα ἄγουσιν ἡμᾶς περὶ τῆς ἐθνικῆς ἡμῶν ἐνότητος, ἣν τοσοῦτοι αἰῶνες καὶ τοσαῦται χαλεπαὶ πολιτικαὶ λαίλαπες δὲν ἠδυνήθησαν νὰ διασπᾶσωσιν.

* * *

Ἐν πολλοῖς χωρίοις καὶ κωμοπόλεσι τῆς Βιθυνίας, κατ' ἀρχαῖον ἐπικρατήσαν ἔθνος, τελοῦνται κατὰ διαφόρους ἑορτάς καὶ πανηγύρεις θρησκευτικαί, ἐν αἷς ἐκ τῶν περιχώρων συνέρχονται πολλοὶ ὀρθοδόξοι Ἕλληνας, ὅπως τοῦτο μὲν ἀπὸ κοινοῦ δεηθῶσιν εἰς τὸν Πανάγαθον Θεὸν ὑπὲρ τῆς ὑγείας καὶ εὐημερίας αὐτῶν, ἐπικαλούμενοι τὴν ἀρωγὴν τοῦ ἑορταζομένου Ἁγίου, τοῦτο δὲ ὅπως θεάτωνται ἢ καὶ συμμετάσχωσι καὶ τῶν τελουμένων ἐν αὐταῖς ἐθνικῶν ἀγώνων, ὧν οἱ διοργανῶνται ἀμαθεῖς μὲν καὶ ἀπλοὶ τὰ ἔθνη, ἀλλ' ὅμως λίαν φιλοπάτριδες, κάλλιστα γινώσκουσιν ὅτι μόνον μετὰ τῆς θρησκείας δύνανται νὰ ἐνώσωσι πᾶν διασωθὲν ἐθνικὸν κειμήλιον.

Αἱ θρησκευτικαὶ αὗται πανηγύρεις καὶ οἱ κατ' αὐτάς τελούμενοι ἀγῶνες μερικῶς μὲν, ἤτοι ὡς ἐπιχώριοι ἐξεταζόμεναι, δὲν ἔχουσι βεβαίως πολὺ μεγάλην σημασίαν, ἀλλ' ὑπὸ τὴν καθόλου αὐτῶν ἔψιν, ὡς ὑπομιμνήσκουσαι ἡμῖν τὰς τῶν ἀρχαίων πανδήμους πρὸς τιμὴν τῶν θεῶν καὶ μνήμην τῶν ἡρώων ἑορτάς, κέκτηνται ὑψίστην σπουδαιότητα· διότι εἶνε ἐν ἐπιτρανωτάτῳ δείγμα ὅτι οἱ τελοῦντες ταῦτα κατὰ γίνονται ἐκ τῆς αὐτῆς ἐνδόξου φυλῆς, ἐν ἣ ὁ ἀγῶνες οὗτοι φυσικώτατα ἀνεπτύχθησαν.

Εἰς τὰς θρησκευτικὰς ταύτας πανηγύρεις ἐξετάζων τις μετὰ προσοχῆς, ἀνευρίσκει οὐ μόνον τὸν ἀρχαῖον Ἑλληνικὸν βίον σωζόμενον ἐν πολλοῖς, καὶ μετ' ἐκπλήξεως ἀποκαλύπτει ἔχνη ἀρχαίων ἰδεῶν, ἀντιφάσκοντα ὅλως πρὸς τὴν ἐπικρατοῦσαν θρησκείαν, ἀλλὰ καὶ αὐτὰ ταῦτα τὰ πρωτότυπα ἑλληνικὰ ἔθνη καὶ ἔθιμα μετὰ πάροdon τοσοῦτων αἰώνων διατηρούμενα εἰσέτι καὶ ἀκμαζόντα! Οὕτω δὲ παρευρισκόμενός τις ἐν ταῖς πανηγύρεσι ταύταις ἐκὼν ἄκων ἀναγκάζεται νὰ ὁμολόγησῃ καὶ αὐτὸς τὴν ἀλήθειαν τῶν ὑπὸ συγχρόνου ὁμογενοῦς λογίου λεχθέντων, ὅτι πράγματι «ὄλί-

γα κηρία, δλίγα κόλλυβα, μία κόλασις, ράσα τινά χω-
ρίζουσι τοὺς νῦν "Ελληνας ἀπὸ τοὺς ἀρχαίους».

Τοιαύτη ἐθνικὴ ἄμα καὶ θρησκευτικὴ πανήγυρις τελεῖται
καὶ ἐν τῇ ἐμῇ πατρίδι **Ὁρτάκιο**ῦ τῆς Βιθυνίας τῇ 23ῃ
Ἀπριλίου ἐκάστου ἔτους, ὅτε ἐορτάζεται ἡ μνήμη τοῦ
Ἁγίου καὶ μεγαλομάρτυρος Γεωργίου τοῦ τροπαιοφόρου. Ἡ
πανήγυρις αὕτη θεωρεῖται ὡς ἡ μεγίστη καὶ ἐπισημοτάτη
τῶν λοιπῶν ἐπιτοπίως τελουμένων ἐν Βιθυνίᾳ. Πρὶν ὅμως
προβῶ εἰς τὴν περιγραφὴν τῆς σημαντικῆς ταύτης πανη-
γύρεως, ἀναγκαῖον θεωρῶ, ὅπως δώσω ὑμῖν ἀμυδρὰν τινα
εἰκόνα τῆς ἐμῆς πατρίδος, περὶ ἧς καὶ ὁ κ. Γ. Α. Πασχα-
λίδης ἐν ταῖς περὶ τῆς ἀρμενοφάνου κωμοπολεως Χουδίου
ἐθνολογικαῖς αὐτοῦ μελέταις ἐποιήσατο μνεῖαν.

* *

Τὸ Ὁρτάκιο (Μεσοχώρι), ΝΑ τῆς Νικομηδείας 79 χι-
λιόμετρα ἀπέχον, τῆς δὲ Κωνσταντινουπόλεως περὶ τὰ 170,
ἅτινα ὁ ἐκεῖθεν εἰς Ἀγκυραν σιδηρόδρομος διατρέχει ἐντὸς
7 περίπου ὥρων, εἶνε ὀρεινὴ πόλις τῆς Βιθυνίας κειμένη
παρὰ τὴν δεξιὰν ὄχθην τοῦ Σαγγαρίου ποταμοῦ. Ἐκ τῶν
κατοίκων αὐτῆς συμποσούμενων εἰς 8 χιλ. ψυχάς, ἐξ μὲν
χιλιάδες εἰσὶν ἀρμενόφωνοι Ἕλληνες ὀρθόδοξοι, οἱ δὲ ὑπολει-
πόμενοι δύο χιλιάδες Ἀρμένιοι. Πολιτικῶς ἐξεταζόμενον
ὕπαιγεται εἰς τὴν ὑποδιοίκησιν (καῖμακαμλῆκ) τῆς μικρᾶς
κωμοπολεως Κύβης τῆς νῦν Κεῦβε καλουμένης, τῆς
ὑπαγομένης εἰς τὴν διοίκησιν (μουτεσαριφλῆκ) τῆς Νικο-
μηδείας. Ἐκκλησιαστικῶς δ' ἀνέκαθεν εἰς τὸν μητροπο-
λίτην τῆς Νικαίας. Τὸ Ὁρτάκιο μαγευτικὴν τοποθεσίαν
καὶ ποιητικὴν θέαν ἔχον, τῷ ἐπισκεπτομένῳ αὐτὸ φαίνεται
πολίχνη λίαν ἤσυχος, μονότονος καὶ νεκρά· διότι ἕνεκα τοῦ
ὀρεινοῦ καὶ λίαν ἀποκέντρου τῆς τοποθεσίας δὲν ὑπάρχει
κίνησις ἐν αὐτῇ καὶ διότι σημαντικῆς ἐμπορείας στερεῖται.
Ἄλλ' ὅμως οἱ ὁμογενεῖς κάτοικοι φιλοτιμοῦνται νὰ διατη-
ρῶσιν ἀκαμαῖον τὸ φρόνημα, τὸν πρὸς τὴν Ἑλληνικὴν παι-
δείαν ἔρωτα καὶ τὸ πρὸς τὴν θρησκείαν τῶν πατέρων τῶν
ζωηρὸν συναίσθημα. Μαρτύρια τούτων ἔστωσαν τὰ τῶν
ἀρρένων καὶ θηλέων ἐκπαιδευτήρια, εἰς ἃ φοιτῶσι περὶ τοὺς

550 μαθηται καὶ μαθήτριαι, καὶ ὁ ἐπ' ὀνόματι τοῦ Ἁγίου Γεωργίου τιμώμενος παμμέγιστος βυζαντιακοῦ ρυθμοῦ ναός, ὁ δυνάμενος ν' ἀμιλλᾶται πρὸς τὸν μητροπολιτικὸν ναὸν Ἀθηνῶν, ἂν οὐχὶ ὡς πρὸς τὴν πολυτελεῆ διακόσμησιν αὐτοῦ, ἀλλὰ τοῦλάχιστον ὡς πρὸς τὸ μέγεθος καὶ τὸ ἀπλοῦν τῆς ἀρχιτεκτονικῆς. Τὸ κύριον ἔργον, περὶ ὃ ἀσχολοῦνται οἱ κάτοικοι, εἶνε ἡ βομβυκοτροφία διενεργουμένη κατὰ τοὺς μῆνας Ἀπρίλιον, Μάιον καὶ Ἰούνιον, καὶ ἐν μέρει ἡ γεωργία καὶ ἡ ἀμπελοουργία. Ἀξιοσημείωτα δὲ βιομηχανικὰ καταστήματα τοῖς ἡμετέροις καὶ τοῖς Ἀρμενίοις ἀνήκοντα ὑπάρχουσι 5 ἀτμοκίνητα μεταξουργεῖα, ἐν αἷς 500 περίπου γυναῖκες καὶ κόραι, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἄποροι, ἐργαζόμεναι προσπορίζονται τὰ πρὸς τὸ ζῆν. (1)

Οἱ ἡμέτεροι, καίπερ ὄντες πολυπληθέστεροι τῶν Ἀρμενίων, ἔνεκα ὅμως σπουδαιωτάτων καὶ περιεργωτάτων ἱστορικῶν λόγων, ὡς οἰκογενειακὴν μόνον καὶ τοῦ κοινοῦ βίου γλῶσσαν λαλοῦσι τὴν χυδαίαν ἀρμενικὴν, μεμιγμένην δὲ καὶ ταύτην μετὰ τῶσων ἑλληνικῶν καὶ τουρκικῶν λέξεων, ἔστιν ὅτε δὲ καὶ ὄλων φράσεων, ὥστε κάλλιστα δύναται τις νὰ ὀνομάσῃ αὐτὴν διάλεκτον Ἑλληνο-τουρκοαρμενικὴν. (2)

Ἐὰν βεβαίως οἱ κατὰ καιροὺς ἀρχιερεῖς τὴν δέουσαν φροντίδα καὶ μέριμναν κατέβαλον ἐκάστοτε ὑπὲρ τῆς προσόδου τῶν εκπαιδευτηρίων, κυρίως δὲ ὑπὲρ ἰδρύσεως νηπιαγωγείων, ὡς εὐτυχῶς τὸ τοιοῦτον ἤρξατο πράττων ὁ νῦν φιλόμουσος Μητροπολίτης Νικαίας κ. Ἱερώνυμος, τὴν σήμερον ἡ λαλουμένη γλῶσσα ἂν μὴ ἦτο τελείως ἐκβεβλημένη ὑπὸ τῆς Ἑλληνικῆς, ἀλλὰ τοῦλάχιστον θὰ εὕρισκετο εἰς τὸ σταδίου τῆς βαθμιαίας ἐξαλείψεως αὐτῆς. Ἄλλ' ἄς ἐλ-

(1) Μετὰ χαρᾶς ἐπληροφόρηθην ἐσχάτως ὅτι καὶ ἐν ἄλλο τοιοῦτον μεταξουργεῖον ἤρξατο ἦδη νὰ ἐγείρηται ὑπὸ τοῦ ἀξιοτίμου κ' Ἀλεξάνδρου Θεοδορίδου.

(2) Περὶ τοῦ ἀρμενοφώνου τῶν κατοίκων τοῦ Ὀρτάκιοι. Ἴδε ἡμετέρας διατριβὰς δημοσιευθείσας ἐν τῇ «Ἀκροπόλει» (ἀριθ. 2559 ἔτ. 1889), τῷ εἰκονογραφημένῳ περιοδικῷ «Ἐστία» (ἀρ. 6 τοῦ 1892) μετὰ τῆς εἰκόνης τοῦ Ὀρτάκιοι, καὶ τῇ βυζαντιακῇ «Κωνσταντινουπόλει» (ἀρ. 184 τοῦ ἔ. 1890).

πίσωμεν τούλάχιστον ὅτι, νῦν ὅτε ὑπὸ τὴν πατρικὴν τῶ
δντι προστασίαν τῆς Σ. Αὐτοκρατορικῆς Κυβερνήσεως τοῦ
φιλομούστου καὶ λαοφιλοῦς Ἄνακτος Σουλτὰν Χαμητ Χάν
τοῦ Β' αἰ τέχνη καὶ αἰ ἐπιστῆμαι σημαντικὰς ἤρξαντο
λαμβάνουσαι προσόδους, δὲν θὰ βραδύνη καὶ τοῦτο νὰ κα-
τορθωθῆ.

Οἱ ἡμέτεροι, ὡς εἴπομεν καὶ ἀνωτέρω, ἕνεκα ἱστορικῶν
λόγων, ὡς τοῦ κοινοῦ βίαι γλῶσσαν λαλοῦσι τὴν σύμμι-
κτον Ἀρμενικὴν. Εἰρήσθω ὁ ὅμως ὅτι τὸν ἑλληνικὸν αὐ-
τῶν χαρακτήρα καὶ τὸν πνευματικὸν τῆς ὁμογενείας καὶ
ἀδελφότητος δεσμὸν πρὸς τὸ ἔθλον Ἑλληνικὸν μετὰ πολλοῦ
σεβασμοῦ καὶ ζήλου διειτρήσαν ἐν τῶ ὀρθοδόξῳ ἑλληνισμῶ
τὴν ὁ ἑλληνικὴν συνείδησιν καὶ τὴν Ἑλληνικὴν γλῶσσαν,
ὡς γλῶσσαν τοῦ πνευματικοῦ βίου καὶ τῆς παιδείσεως· καὶ
τῆς θρησκείας. Οἱ κάτοικοι διακρίνονται ἐπὶ παραδειγμα-
τικῇ φιλοξενίᾳ, ἥτις κατ' ἐξοχὴν εἶνε εἰς ἀπίστευτον καὶ
παρομιωδῆ βαθμὸν ἀνεπτυγμένη· ξένος ὢν, εἶσαι ἱερός,
ἀξιοῦσαι ὁ ἀμέσως ἀγάπης, φιλίας, προστασίας καὶ εὐρί-
σκεῖς πανταχοῦ καὶ πάντοτε μειδιῶντα πρόσωπα καὶ στέ-
γην φιλοξενον. Προσερχομένου τινὸς εἰς τινα οἶκον, «Ξένος
προσῆλθεν ἐννοεῖ ὅτι Χριστός» λέγει ἀμέσως ὁ πολιό-
θριξ γέρον εἰς τὰ τέκνα αὐτοῦ καὶ εἰς τοὺς πολυπληθεῖς ἐγ-
γόνους, εἴτινες τότε ἀνοικταῖς ἀγκάλαις ὑποδέχονται τὸν
φιλοξενούμενον. Ἐπίσης ἐπικρατεῖ εἰσέτι ἐνταῦθα καὶ παρα-
δειγματικὴ ἀγνότης ἡθῶν. Ἡ οἰκογενειακὴ τιμὴ ἀπολαύει
ἀνυπόπτου ἀσφαλείας καὶ αἱ ὠραῖαι κόραι ἐξέρχονται τῶν
οἰκιῶν καὶ ὁδοιποροῦσι κατὰ μόνας, χωρὶς νὰ ἐπισύρῃσι καθ'
ἑαυτῶν τὸ μειδίημα τοῦ σαρκασμοῦ ἢ τὰ βέλη τῆς συκο-
φαντίας. Τὸ θρησκευτικὸν συναίσθημα εἶνε κατ' ἐξοχὴν ἀκ-
μαῖον καὶ ἰσχυρόν, ἀκαταγώνιστον, ἐμπνέον εὐλάβειαν καὶ
ἐπιχέον ἐπὶ παντὶ καὶ πάντοτε τὴν ἀγίαν αὐτοῦ σκιάν.
Ἡ νεολαία αὐτῆς δὲν στερεῖται εὐφυΐας, εἶνε δὲ καὶ εἰς
ἄκρον φιλομαθῆς καὶ ἐπιδεκτικῆς ὑψηλοτέρας ἀγωγῆς. Οὐδε-
μία σχεδὸν ἑλληνικὴ τῆς Βιθυνίας κοινότης παρήγαγε καὶ
ἀνέδειξε τοσοῦτους σπουδαστὰς ἐν τε τῇ Κων)πόλει καὶ
Ἀθῆναις, ὅσους ἢ ξενόφωνος αὐτῆ ὁμογενῆς κοινότης.

Ἡ 23 Ἀπριλίου εἶνε ἡ κατ' ἐξοχήν ἀγαπητὴ καὶ χαρμόσυνος ἐκεῖ μετὰ τὸ Πάσχα ἡμέρα. Εἶνε τὸ ἐθνικὸν Πάσχα, καθότι κατὰ ταύτην ἰδίως πάντα τὰ συναισθήματα αὐτῶν, πάντα τὰ σωζόμενα ὁμηρικὰ ἤθη καὶ ἔθιμα, πᾶν ὅ,τι καθαρῶς ἐλληνικὸν ὑπάρχει θαυμασίως ἐκδηλοῦνται (1)

Ἀπὸ τῆς παραμονῆς ἤδη τῆς ἑορτῆς ἑκτακτος, παρατηρεῖται ἐν τῇ πολίχνῃ κίνησις. Ἐκ τῶν περὶξ χωρίων, κωμοπολεων καὶ πόλεων, ὡς λ. χ. ἐκ Νικομηδείας, Σαπάν-

(1) Ἡ τοιαύτη ἐξαιρετικὴ καὶ ἀσυνήθης τῶν κατοίκων ἐπὶ τῇ ἑορτῇ τοῦ Ἁγίου Γεωργίου διάθεσις, φαίνεται ὅτι καὶ ἐν προγενεστέροις τῆς πολίχνης χρόνοις ὑπῆρχε, μάλιστα δὲ καὶ ἐν μείζονι ἐτι βαθμῷ· διότι κατὰ ταύτην πολλὰ κοινωφελῆ ὑπὲρ τῆς κοινότητος ἔργα μνημονεῦνται ὅτι ἔχουσιν ἐπιτελεσθῆ. Ὡς π. χ. ἐν τῷ παλαιῷ κώδικι τῆς κοινότητος, ἐν ᾧ πλὴν τῶν βαπτίσεων, τῆδε κἀκεῖσε ὑπάρχουσι σεσημειωμένοι παρὰ τῶν ἐκάστοτε αὐτῆς ἱερέων καὶ διδασκάλων καὶ ἱστορικαὶ τινες ἀξιαὶ λόγῳ εἰδήσεως, γίνεται μνεῖα ὅτι τῇ 23ῃ Ἀπριλ. τοῦ ἔτους 1807 διωρίσθη γραμματοδιδάσκαλος εἰς Τζουτζεκ Ἰορδάνης καλούμενος, ὅστις, κατὰ τὸν χρονογράφον, ὑπηρέτει συνάμα καὶ ὡς κληδονογράφος ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ, ὅπου καὶ ἐδίδασκε τοὺς παιδας· καὶ ὅτι ὁ ρηθεὶς κώδικς, ἐγράφη τὴν αὐτὴν πάλιν ἡμέραν τοῦ ἔτους 1812 ὑπὸ ἐνὸς ἱερέως Παπαῖ Ἀναστασίου καλουμένου. Ἐπίσης καὶ ἄλλα σημαντικώτερα ἐτι μνεῖα γίνεται ἐν τούτῳ, ὅτι τῇ 23ῃ τοῦ αὐτοῦ μηνὸς τοῦ ἔτους 1820, διωρίσθη τὸ πρῶτον Ἑλληνοδιδάσκαλος ἐκ Καισαρείας Σερραφεῖμ ὀνόματι, ὅστις ἐπὶ δύο μόνον ἔτη διδάξας ἐν τῷ τότε χωρίῳ, ἀνέδειξε καὶ εὐαρίθμους τῆς ἐλληνικῆς ἐγγρατεῖς μαθητάς. Κατὰ ταύτην ἐπίσης τὴν ἡμέραν τοῦ 1836 ἐτέθησαν τὰ θεμέλια τοῦ πρῶτον πρὸς συντήρησιν τῶν σχολείων συσταθέντος Καφείου, εἰς ὃ, ὡς οἱ νῦν γέροντες διηγοῦνται, ἐπετρέπετο νὰ φοιτῶσι μόνον οἱ ἔχοντες ἡλικίαν πέραν τῶν τριάκοντα καὶ τεσσαράκοντα ἐτῶν! *O tempora! O mores!* θὰ φωνήσῃ βεβαίως ἕκαστος ἐξ ἡμῶν ἀκούων τὰ περίεργα ταῦτα δι' ἡμᾶς! "Ὁ χρονοὶ! ὦ ἤθη! θὰ φωνήσῃ, λέγω, ἕκαστος ὅταν, ἀνυπολόγιστος πρὸς στιγμὴν ταῦτα, ἐξετάσῃ μετὰ ψυχραμίας ὅτι ἡμεῖς οἱ νεώτεροι τοσοῦτον ἔχομεν ὑπερβῆ τοὺς πατέρας ἡμῶν, ὥστε πάντοτε καὶ πανταχοῦ, ἀνεὶ διακρίσεως καὶ ἡλικίας, κατέχομεν τὴν πρωτοκαθεδρίαν ἐστῶ καὶ εἰς οἰονδήποτε καφεῖον! "Ἄξιός ὁ μισθός μας!!!...

τζας, Ἐσμίς, Ἀδάπαζαρ, Σαρδογανίου, Λευκῶν, Κεῦβες, Χουδίου καὶ ἄλλων μερῶν, προσέρχονται πλεῖστοι ὄσοι πανηγυρισταί, οἱ μὲν πιζή, οἱ δὲ μετὰ ὄνων, ἡμιόνων καὶ Ἰππων. Τοὺς φιλεόρτους τούτους ξένους οἱ κάτοικοι ὑποδέχονται ἀνοικταῖς ἀγκάλαις, προσφέροντες καὶ οἰκονομοῦντες ἐκάστω εὐχάριστον κατάλυμα.

Ὁ ἑσπερινὸς τελεῖται μετὰ τῆς δυνατῆς λαμπρότητος καὶ ἐπιβλητικότητος. Μετ' αὐτὸν δὲ πάντες, ἀφ' οὗ εὐχρηθῶσιν ἀλλήλοις διὰ τὴν ἐπομένην καλὴν ἡμέραν καὶ καλὸν καιρὸν, ἀποχωρίζονται. Μόνον ὁ ὄμιλος τῶν νέων εἰς εὐρύχωρόν τι καὶ καταλλήλων ἐξοχικὸν μέρος συνερχόμενος, ἀσκειῖται διὰ τελευταίαν φορὰν εἰς τοὺς τελεσθησομένους τὴν μεσημβρίαν τῆς ἐπαύριον ἐθνικοῦς ἀγῶνας.

Τὴν ἡμέραν τῆς ἑορτῆς, λίαν πρωΐ, ὁ κώδων προσκαλεῖ πάντας εἰς τὸν ναόν, ὅσθεν μετὰ τὸ τέλος τῆς Δοξολογίας, προπορευομένων τῶν λαβάρων καὶ τῶν ἐξαπτερυγίων ἅπας ὁ λαός, οἱ μαθηταὶ τῶν σχολῶν, οἱ ἱερεῖς μετὰ τῶν ψαλτῶν καθ' ὄδον ψαλλόντων ἐκκινουσι πρὸς τὸ ἡμῶρον περίπου ἄνωθι καὶ βορείως τῆς πόλεως κείμενον ἐξοχικὸν καὶ σύδδενδρον τοπίον «Ἅγιος Γεώργιος» («Ἄγγ») καλούμενον, ἔνθα ὑπάρχει καὶ μικρὸν παρεκκλήσιον μετὰ ἀγιάσματος τοῦ Ἁγίου. Καθ' ὄδον ὁμοῦ ὅπως πάντες λάβωσι γινῶσιν τῆς εἰς τὸ ἐξοχικὸν παρεκκλήσιον ἐκκινήσεως αὐτῶν, κρούονται καὶ ξύλινα σήμαντα. Ὁ «Ἅγιος Γεώργιος», ἔνθα τελεῖται καὶ ἡ θεία λειτουργία, εἶνε θέσις ἐν εἶδει ὄροπεδίου ὑπὸ χλοερῶν τάπητος ἐστρωμένη, καὶ ἐπισκεπαζομένη ὑπὸ πυκνοφύλλων καὶ εὐσκίων πλατάνων, ὧν δύο τρεῖς μάλιστα κατὰ τινὰ ὑπολογισμὸν ἔχουσι 500 καὶ ἐπέκεινα ἐτῶν βίον.

Ἐν τῇ τερπνῇ λοιπὸν ταύτῃ τοποθεσίᾳ, οἱ ἱερεῖς μετὰ τοῦ λαοῦ ἐπὶ δεκάλεπτον ἀναπαυσάμενοι, τελοῦσι τὴν θείαν λειτουργίαν ἐντὸς τοῦ μικροσκοπικοῦ, οὕτως εἰπεῖν, ναθῆρου, τοῦ πολυπληθοῦς λαοῦ ἰσταμένου καὶ προσευχομένου κάτωθεν τῶν γηραιῶν πλατάνων, ἐπὶ τῶν κλάδων τῶν ὁσίων καὶ πολυπληθῆ καλλικέλαδα πτηνὰ ἐπικαθήμενα ἀναμέλπουσι τὸ ἔωθινὸν αὐτῶν ἄσμα, συνενοῦντα οὕτω τρόπον τινὰ καὶ ταῦτα τὴν πρὸς τὸν Πλάστην μυστηριώδη προσευχὴν

μετὰ τοῦ λαοῦ. Μετὰ τὸ τέλος τῆς λειτουργίας ἄλλοι μὲν καθήμενοι ὀκλαδὸν ἐπὶ χλοεροῦ τάπητος ἀσπάζονται ἀλλήλους εὐχόμενοι τὸ «Εἰς ἔτη πολλά· ἄλλοι δέ, καὶ μάλιστα οἱ ξένοι διασκορπιζόμενοι ἀνὰ τὰς πέριξ τερπνὰς τοποθεσίας καὶ κορυφάς, θεῶνται καὶ θαυμάζουσι τὸν μαγευτικώτατον καὶ ποιητικώτατον ὀρίζοντα, ἐν παρουσιάζουσιν αἱ λαμπραὶ αὐταὶ τοποθεσίαι. Στρέφοντες δὲ τὰ βλέμματα νοτιοδυτικῶς παρίστανται πρὸ ἀσυνήθους καὶ μεγαλοπρεποῦς θεάματος· βλέπουσι δηλονότι πρὸ αὐτῶν τὸ κατεσπαρμένον ἐκ μικρῶν ἱστορικῶν χωρίων καὶ κατάφυτον ἐκ σκιερῶν δένδρων λεκανοπέδιον τῆς Κεῦβες, δι' οὗ διέρχεται ὁ ὄφιοειδὴς Σαγγάριος, παραλλήλως πρὸς τὸν ὅποιον βαίνει γοργῶς κατ' ἐκείνην τὴν στιγμήν καὶ ὁ σιδηρόδρομος ὁ ἀπὸ Κων)πόλεως εἰς Ἀγκυραν· πέραν αὐτοῦ φαίνονται τὰ σεμνὰ ὄρη τῆς Νικαίας καὶ ἔτι περαιτέρω ὁ χιονοσκεπὴς καὶ ὑπερήφανος τῆς Προύσης Ὀλυμπος (Κεσίς-δαγῆ).⁽¹⁾

* *

Περὶ τὴν 11 πρὸ μεσημβρίας ὥραν, ὅτε ἕκαστος πῶν τὸ ἀπαραίτητον αὐτοῦ ποτόν, τὸ ρακίον, ἔχει ἤδη προγευματίσει, ἄρχονται οἱ ἀγῶνες μετὰ μεγίστης ἐπισημότητος καὶ ἀσυνήθους τάξεως. Καὶ πρῶτον τελεῖται ἡ ἵπποδρομία. Δεξιώτατοι ἵππεῖς, ἐπιβαίνοντες εὐπρεπῶν καὶ ἀλαζόνων ἵππων, προσέρχονται εἰς ἐπιτήδειον πρὸς τοῦτο καὶ ὀμαλὸν μέρος, ὅπου ἀναμένει αὐτοὺς τὸ ἀναρίθμητον πλῆθος τῶν θεατῶν. Τὸ μέρος δὲ τοῦτο τὸ χρησιμεῖον ὡς ἵππόδρομος εἶνε χλοῶδες ὀροπέδιον πλησίον τοῦ «Ἁγίου Γεωργίου», ἔχον 300 περίπου βημάτων μήκος καὶ πλησίον ὑψώματος κείμενον, ὁπόθεν οἱ θεαταὶ κάλλιον θεῶνται τοὺς ἀγωνιζόμε-

(1) Περὶ τοῦ χιονοσκεποῦς τοῦ ὄρους τούτου ἡ ἐξῆς σῶζεται παράδοσις παρὰ τῷ λαῷ. Θεός τις ποτε ἐπισκεφθεὶς δῆθεν ἐν ὥρᾳ χειμῶνος τὸν Ὀλυμπον ἀπώλεσεν ἐν αὐτῷ τὸ σπερ μεθ' ἑαυτοῦ ἔφερε μαχαιρίδιον. Μὴ δυνηθεὶς δ' ἕνεκα τῆς πολλῆς χιόνος ν' ἀνεύρη τὸ ἀπωλεσθέν, ὀργίζεται σφόδρα καὶ καταρᾶται τὸ ὑπερήφανον καὶ ἀθαδὲς τοῦτο ὄρος, ἵνα ἔσαι μὲν καὶ διατηρῆται χιονοσκεπές!

vous. Πρὶν ὅμως ἄρξωνται ἀγωνιζόμενοι οἱ ἵππεις, ὠρισμένα τινὰ κατὰλληλα πρόσωπα ἀναλαμβάνοντα περίπου τὰ αὐτὰ καθήκοντα, ἅτινα εἶχον καὶ οἱ Ἕλληνοῦοκαὶ τῶν Ὀλυμπιακῶν ἀγῶνων, ἀφ' οὗ ἐποπτεύουσι καὶ ταῦτα τοὺς ἀγῶνας, ἀνακηρύττοντα τοὺς νικητὰς καὶ καθόλου διέποντα τὰ κατὰ τοὺς ἀγῶνας, ὀρίζουσι προηγουμένως τὴν ἀφετηρίαν καὶ τὸ τέρμα, ἧτοι τὸ σημεῖον, εἰς ὃ πρέπει νὰ φθάσωσιν οἱ ἵππεις· καὶ ἡ μὲν ἀφετηρία σημειοῦται διὰ μιᾶς ἐπὶ τῆς γῆς κεχαραγμένης εὐθείας γραμμῆς, τὸ δὲ τέρμα ἢ διὰ λευκοῦ μανδῆλιου ἢ καὶ διὰ τινος ἀνθρώπου. Ἀφ' οὗ λοιπὸν οὕτως ὀρισθῶσι σαφῶς καὶ ἀκριβῶς ἡ τε ἀφετηρία καὶ τὸ τέρμα, οἱ ἵππεις, ὥσπερ συσσωματωθέντες τῷ ἵππῳ φαινόμενοι καὶ ὑπερυψουμένας τὰς μαστίγας ἔχοντες, παρατάσσονται εὐθυγράμως ἐν τῇ ἀφετηρίᾳ. Δοθέντος δὲ ὑπὸ τινος τῶν γεροντοτέρων τοῦ σημείου ἢ διὰ τῆς λέξεως « Ἄϊντε », ἢ καὶ διὰ τοῦ « ἐν-δύο-τρία », πλήττουσιν εὐθὺς τοὺς ἵππους, ὅποτε ὁ ἀήρ πληροῦται ὑπὸ τῶν παρακελεύσεων τῶν ἀγωνιζομένων καὶ τοῦ ἤχου τῶν μαστίγων, ὑφ' ὧν μάλιστα παροτρυνόμενοι οἱ ἵπποι μετὰ τῆς ἰδιαζούσης αὐτοῖς ὑπερφηφανείας, τῶσαύτην ταχύτητα καὶ ὠκυποδῖαν δεικνύουσιν, ὥστε, φαίνονται τρόπον τινὰ μετεωριζόμενοι. Ἐκ τῆς μεγάλης δὲ ταύτης ταχύτητος συμβαίνουσιν ἐνίοτε καὶ συγκρούσεις ἵππων καὶ ἵππέων, ἧτοι ἱππικὰ νὰ ὑάγια, ὅτε καὶ φοβερὰ δυστυχήματα ἐπέρχονται. Τὸ πλῆθος μετὰ κραυγῶν καὶ ἐπυφημιῶν τὸν τάχιστα πάντων φθάσαντα εἰς τὸ τέρμα ἀνακηρύττει νικητὴν, τὸν δὲ ἵππον αὐτοῦ περικυκλοῦν διὰ χειραψιῶν πρᾶναι· καὶ κολακευτικὰς φράσεις αὐτῷ ἀποτείνει. Ἐὰν δὲ τυχόν οὗτος εἶνε καὶ λευκός, τότε πολλαχῶς τὸ πρᾶγμα σχολιάζεται· τοῦτο δὲ διότι παρὰ τῷ λαῷ ἀνέκαθεν ἐπικρατεῖ ἡ δοξασία ὅτι ὁ ἵππος τοῦ Ἁγίου Γεωργίου εἶνε λευκὸς ὡς ἡ χιών. Διὰ τὸν λόγον δὲ τοῦτον ὁ νικητὴς θαυμάζεται καὶ δακτυλοδεικτεῖται οὐ μόνον ὡς τοιοῦτος ἀλλὰ καὶ διότι προστατεύεται ὑπὸ τοῦ Ἁγίου καὶ εἶνε ὁ ἐκλεκτότερος τῶν λοιπῶν ἵππέων. Ὅταν οἱ ἀγωνισθησόμενοι ἵππεις ὡς πολλοὶ τὸν ἀριθμὸν, τότε ἡ ἵπποδρομία κατὰ τὸν αὐτὸν πάλιν τρόπον ἐπαναλαμβάνεται δις καὶ τρίς ἐνίοτε.

Τοὺς ἵππικοὺς τούτους ἀγῶνας διαδέχεται ἀμέσως ἡ πάλη. Ἡ παλαίστρα εἶνε ὁμαλή καὶ διακρίνεται ἐν αὐτῇ χλόῃ μόλις φεομένη. Ἄπαντες οἱ θεαταὶ τοποθετοῦνται καθήμενοι ἐπὶ τῆς γῆς κυκλοτερῶς καὶ ὀκλαδόν. Ἐν τῷ μέσῳ ἀφίεται ἱκανὸς κυκλικὸς χώρος διὰ τοὺς παλαιστὰς. Ἐν τῇ πάλῃ προσέρχονται οὐ μόνον οἱ ἡμέτεροι, ἀλλὰ καὶ Ἄρμένιοι καὶ Ὀθωμανοὶ ἐκ τῶν περιχώρων τουρκικῶν χωρίων, οἵτινες συνήθως καὶ συμμετέχουσι ταύτης. Διὰ τὸν λόγον δὲ τοῦτον, ἦτοι τὸν τῆς συμμετοχῆς καὶ τῶν Ὀθωμανῶν, ἡ ἔκβασις τῆς πάλης λαμβάνει ὅλως διόλου χαρακτηριστῆρα ἐθνικόν, καὶ ἡ νίκη καὶ τῶν μὲν καὶ τῶν δὲ σχολιάζεται διαφοροτρόπως. Ἐκ τῶν παλαιστῶν οὐδεὶς γνωρίζει μετὰ τίνος θ' ἀγωνισθῆ. Γίνεται δὲ ἡ πάλη ὡς ἐξῆς. Δύο ἀντίπαλοι, παιανίζουσιν καὶ τῆς ἐγχωρίου μουσικῆς συνισταμένης συνήθως ἐξ ἑνὸς καὶ μόνου αὐλοῦ (χαβάλ), εἰσέρχονται εἰς τὸ μέσον τοῦ κύκλου γυμνοί, μόνον δὲ περὶ τὴν ὀσφὺν περιζώμα ἔχοντες, ὡς οἱ κολυμβηταί. Εἰρήσθω δ' ἐνταῦθα, ὅτι, εἰς προγενεστέρους χρόνους, καθ' ἃ διηγοῦνται ἡμῖν οἱ ὀλίγοι ἐπιζῶντες γέροντες, οἱ ἀγωνιζόμενοι ἠλείφοντο δι' ἑλαίου καὶ ἐκονίζοντο, διότι τὸ μὲν ἔλαιον ἐνόμιζον ὅτι ποιεῖ τὸ σῶμα εὐστροφον καὶ εὐλύγιστον, ἡ δὲ κόνις ὅτι ἐμποδίζει νὰ διολισθαίνωσι συμπλεκόμενοι οἱ παλαίοντες καὶ συνέχει τὸν ἰδρώτα ὅπως δηλονότι ἐνόμιζον καὶ ἐπραττον καὶ οἱ Πρόγονοι ἡμῶν. Οἱ παλαισταὶ λοιπὸν οὗτοι εἰσέρχονται ἀμφοτέροι εἰς τὸ μέσον καὶ δεξιοῦνται ἀλλήλους διὰ συγχρόνου χειραψίας ἀμφοτέρων τῶν χειρῶν· δεξιωθέντες δὲ ἀποχωρίζονται, λαμβάνοντες ἕκαστος ἀντίθετον διεύθυνσιν, καὶ περιδιαβάουσι κυκλικῶς, ποιοῦντες διαφόρους ἔλιγμούς, ἐνίοτε μάλιστα διὰ σιγηλῆς τῶν θεατῶν φωνῆς ὡς καὶ διὰ συμβολικῶν νευμάτων ἐπι ἐνθαρρυνόμενοι. Ἐκἄτερος αὐτῶν χειρονομίαν σκοπεῖ πῶθεν δύναται κάλλιον καὶ ἐπιτυχέστερον νὰ λάβῃ τὸν ἀνταγωνιστὴν καὶ ἐπιτηδειότερον νὰ καταρρίψῃ αὐτόν. Μετὰ τὰς τυπικὰς ταύτας χειρονομίας συμπλέκονται· ἕκαστος φιλοτιμεῖται νὰ καταβάλλῃ τὸν ἀντίπαλόν του. Ἐπὶ τούτῳ δέ, ὅτε μὲν μεταχειρίζονται περιπλοκάς, ὅτε δὲ λυγισμούς, συμποδισμούς, ὠθισμούς καὶ συναραγμούς μετώπων· καὶ πάντα ἄλλον ὄλον εἶνε

συγχεωρημένον νά μεταχειρίζωνται πλὴν τοῦ παίειν. Μετά πάντα δὲ ταῦτα ἀναδείκνυται νικητῆς ἐκεῖνος, ὅστις καταβαλὼν τὸν ἀντίπαλον αὐτοῦ, καταρρίψῃ αὐτὸν χαμαὶ καὶ ὑπτιον, ἢ καὶ ἄλλως πως καταπονήσῃ αὐτόν, οὕτως ὥστε ἀπαυδῶν πλέον οὗτος, νά ζητήσῃ τὴν παῦσιν τοῦ ἀγῶνος ἢ αἴρω ν συνήθως δάκτυλον ἢ καὶ κεφαλὴν, εἰς ὁμολογίαν τῆς ἤττης αὐτοῦ. Ἐνίοτε καὶ ἀμφότεροι οἱ παλαισταὶ κρίνονται νικηταί, ὅταν ἀποβῶσιν ἐκ τοῦ ἀγῶνος ἰσόπαλοι. Ὁ νικητῆς δι' ἐπυευημιῶν χειροκροτεῖται παρὰ τοῦ πλήθους καὶ δακτυλοδεικτεῖται· ὁ δὲ ἠττηθεὶς κατησχυμένος ἐνδύεται. Μετά τοῦτον ἐξέρχεται ἄλλος παλαιστής, ὅπως μετὰ τοῦ νικητοῦ παλαίσῃ· οὕτω δὲ προβαίνει ὁ ἀγὼν μέχρις οὗ τεθῆ τὸ τέλος αὐτοῦ ὑπὸ τῶν παρακαθημένων ἐποπτευόντων Ἑλλανοδικῶν. Εἰρήσθω δ' ὅτι ἡ ἵπποδρομία καὶ ἡ πάλη, διαρκοῦσι περίπου δύο ὥρας, ὅτε εἶναι καὶ ἡ ὥρα τοῦ γεύματος καὶ διὰ τοῦτο πολλοὶ τῶν θεατῶν ἀπέρχονται μὴ παρευρισκόμενοι καὶ ἐν τοῖς λοιποῖς ἀγῶσι. Τὸ τοιοῦτον ὅμως κινεῖ τὴν δικαίαν ἀγανάκτασιν τῶν σεβαστῶν γερόντων, ὅτινες καὶ μέμφονται τοῖς ἀποχωροῦσιν ἐπὶ ἀκηδεῖα καὶ περιφρονῆσει πρὸς τὰ πάτρια. «Εἰς τὸν καιρὸν μας, παιδιὰ μου λέγουσιν, οὐδεὶς πρὸ τοῦ τέλους τῶν ἀγῶνων ἀπήρχετο· πρὶν οἱ ἐποπτεύοντες τούτων ἱερεῖς, ἔφοροι καὶ δημογέροντες τοῦ τότε χωρίου δώσωσι πέρασ εἰς τοὺς ἀγῶνας καὶ ἐπαινέσωσι καὶ ἀνταμείψωσιν τοὺς νικητάς, οὐδεὶς ἠδύνατο ν' ἀποχωρήσῃ».

**

*

Καὶ ἤδη εἰς τὸν ὁρὸμον. Παιῖδες ἢ καὶ ἔφηβοι ὀρίζουσι πρῶτον δι' εὐθείας γραμμῆς τὴν ἄφειν, ἦτοι τὸ σημεῖον, ἔθεν θὰ ἐκδράμωσι, καὶ τὸ τέρμα διὰ λιθαρίου ἢ καὶ χόρτου. Δοθέντος δὲ τοῦ σημείου παρὰ τινος τῶν θεατῶν, τρέχουσι καὶ προσπαθοῦσι τίς νά φθάσῃ πρῶτος εἰς τὸ τέρμα, ἔνθα ἴσταται ἐνίοτε εἰς τῶν θεατῶν. Κατὰ τὴν στιγμὴν ταύτην τὸ θέαμα εἶνε λαμπρὸν καὶ ἐξαίσιον. Βλέπει τις τοὺς μικροὺς τούτους ἀγωνιστάς ἀσθμαίνοντας μὲν καὶ κεκμηχότας, ἀλλ' ἐφ' ὅσον πλησιάζουσι πρὸς τὸ τέλος τοσοῦτο μᾶλλον ἐκτείνοντας τὴν ἀμιλλαν αὐτῶν. Τοὺς ἐν

τῶ ὁρόμῳ ἀριστεύσαντας ὠκύποδας Ἀχιλλεὺς ὁ λαὸς ὑποδέχεται διὰ ζωηρῶν ἐπευφημιῶν. Τὸν ὁρόμον τοῦτον διατρέχουσιν ἐνίοτε οἱ μικροὶ οὔτοι ἀγωνισταὶ καὶ μετὰ λίθων ἀρκετὰ βαρέων. Οὐδεμία δ' ἀμφιβολία, ὅτι τοῦτο εἶνε λείψανον τοῦ ὀπίτου ὁρόμου τῶν ἀρχαίων. Ὁ συνήθης τελούμενος ὁρόμος εἶνε ὁ ἄνω περιγραφεῖς. Σῶζονται ἕμως εἰσέτι καὶ δύο ἄλλα εἶδη αὐτοῦ. Κατὰ τὸ πρῶτον, οἱ εἰς τὸ τέρμα ἀφικόμενοι ἄνευ τινὸς χρονοτριβῆς ἐπιστρέφουσι καὶ πάλιν εἰς τὴν ἀφετηρίαν, ὅποτε καὶ κρίνεται ὁ νικητῆς· εἶε δηλονότι καὶ τοῦτο ὅτι καὶ ὁ δίαυλος ἡ καμπεῖος ὁρόμος τῶν ἀρχαίων. Κατὰ δὲ τὸ δεύτερον, εἰς τῶν νεροτοντέρων θεατῶν λαμβάνων δύο μόνον ὁρομεῖς ὦν τὸν ἕνα μὲν διὰ τῆς δεξιᾶς αὐτοῦ χειρὸς, τὸν δ' ἕτερον διὰ τῆς ἀριστερᾶς, ὀρίζει ἀμφοτέρους τὰ σημεῖα τοῦ κύκλου ὃν προτίθενται νὰ διατρέξωσιν· εἶτα δὲ αἰωρουμένης τὰς χεῖρας κρατῶν δίδωσι τὸ σημεῖον τῆς κατ' ἀντίθετον διεύθυνσιν ἀναχωρήσεως αὐτῶν διὰ τοῦ «ἐν-δύο-τρία». Τοῦτου δὲ γενομένου, τρέχουσιν οἱ ὁρομεῖς κυκλοτερῶς καὶ προσπαθοῦσι τίς νὰ φθάσῃ πρῶτος εἰς τὴν ἀφετηρίαν, ἣτις θεωρεῖται ἡ θέσις τοῦ δόσαντος αὐτοῖς τὸ σύνθημα. Ὁ πρῶτος εἰς τὴν ἀφετηρίαν φθάσας ἀνακηρύττεται δι' ἐπευφημιῶν καὶ χειροκροτημάτων νικητῆς.

Τὸ δὲ ἄλμα, ἥτοι τὸ πῆδημα τελεῖται ὡς ἑξῆς. Εἰς τῶν παρευρισκομένων διὰ ταινίας, ἢ διὰ χαράγματος ἐπὶ τῆς γῆς, ἢ καὶ διὰ ξυλαρίου ὀρίζει τὸ σημεῖον, ἐξ οὗ ὁ πρῶτος πηδᾶ (βατήρ). Εἶτα δὲ καὶ τὸν τόπον, ὅπου φθάνει (σκάμμα) ἢ ὀρύσσαν· ἐν τούτῳ μικρὸν τινα βόθρον, ἢ καὶ θέτων τεμάχιόν τι σανίδος. Μετὰ τὸν πρῶτον πηδῆσαντα ἕτερος πηδᾶ, φιλοτιμούμενος νὰ ὑπερβῇ τὸν πρῶτον· εἶτα δὲ τρίτος τέταρτος καὶ καθεξῆς ἄλλοι. Ὁ πηδῆσας τὴν μεγίστην ἀπόστασιν, θεωρεῖται νικητῆς καὶ ἐπευφημεῖται δακτυλοδεικτούμενος παρὰ τῶν θεατῶν. Πολλάκις ἕμως τὸ ἀγώνισμα τοῦτο μετατρέπεται καὶ εἰς ἰππάδα δι' ἄλματος. Ὁ πρῶτος δηλονότι κατὰ σειρὰν ἠττηθεὶς ἐν τῷ ἄλματι κατακάμπτει τὸ σῶμα, καὶ τὰς χεῖρας ἐπὶ τῶν γονάτων στηρίζας, ἵσταται ἐν βῆμα μακρὰν παραλλήλως τοῦ βατήρος, ἥτοι τοῦ σημείου ἐξ οὗ πάντες ἐπήδησαν.

Τούτον ὑπερπηδᾷ ἕκαστος κατὰ σειράν στηρίζων ἀμφοτέρας τὰς χεῖρας ἐπὶ τῆς βράχειος τοῦ κεκλιμένου καὶ ἀνοίγων ἐπίσης ἀμφοτέρα τὰ σκέλη· σημειοῦται δὲ ἡ ἀρχὴ καὶ τὸ τέλος τοῦ ἀλματος ἕκαστου, ὁ δὲ μὴ ὀνηηθεὶς, ἵνα φθάσῃ τὸν προηγούμενον, ἀντικαθιστᾷ τὸν κεκλιμένον.

* *

Μετὰ δὲ τὸ ἄλμα μεταβαίνομεν ἤδη εἰς τὴν δι σ κ ο β ο - λ ί α ν τελουμένην οὕτως. Ἐκαστος τῶν ἀγωνιζομένων, ἀποβαλὼν χάριν εὐκινησίας καὶ τὸν ἐπενδύτην, λαμβάνει ἀντὶ δίσκου σφαιροειδῆ λίθον, ἔχοντα βάρος καὶ μέγεθος ἀναλόγως τῆς ἰσχύος καὶ ἡλικίας τοῦ γυμναζομένου· εἶτα ἀναρρίπτει ἐξ ὠρισμένου σημείου (βαλθίς) διὰ τῆς δεξιᾶς χειρὸς τὸν δίσκον (λίθον) εἰς τὸν ἀέρα καὶ εἰς τὰ ἔμπροσθεν, φιλοτιμούμενος ὅσον τὸ δυνατόν μακρὰν νὰ ῥίψῃ αὐτὸν, διὰ γραμμῆς δὲ ἢ ἄλλου τινὸς πράγματος σημειοῦται τὸ μέρος, ὅπου πίπτει ὁ λίθος (δίσκος)· εἶτα καὶ ἕτερος πρᾶττων τὸ αὐτὸ μεθ' ὀρμῆς φιλοτιμεῖται νὰ υπερβάλῃ τὸ σημεῖον τοῦ πρώτου. Καθεξῆς δὲ τὸ αὐτὸ πρᾶττουσι καὶ οἱ λοιποὶ συναγωνισταί. Νικητῆς τοῦ ἀγῶνος θεωρεῖται ὁ πάντας υπερβάς, καὶ ἐπευφημεῖται. Παίζεται δὲ ὁ δί σ κ ο ς καὶ κατ' ἄλλον ἔτι δυσκολώτερον καὶ ἐπικινδυνώστερον τρόπον. Ἰσταμένους τις ἐπὶ ὠρισμένου σημείου ρίπτει πρὸς τὰ ἔμπροσθεν ἐκ τῶν σκελῶν τὸν λίθον δι' ἀμφοτέρων τῶν χειρῶν λαμβάνων καὶ ὀρμῆν. Ὅ εἰς μείζονα ἀπόστασιν ρίψας τὸν λίθον θεωρεῖται νικητῆς.

* *

Τὸ δὲ ἀ κ ὄ ν τ ι ο ν ἢ ὁ ἀ κ ο ν τ ι σ μ ὀ ς, τὸ τουρκιστὶ τ ζ ι ρ ί τ ι καλούμενον τελεῖται οὕτως. Πολλοὶ νέοι, ἐπιβαίνοντες ἐνίοτε καὶ εἰκονικῶν ξυλίων ἵππων, λαμβάνουσι ἐστομωμένας καὶ εἰς ἐξὺ ληγοῦσας ἐλαφρὰς καὶ λεπτὰς ράβδους, ἅς ἢ εἰς μῆκος ρίπτουσι μετὰ ἐπιτηδειότητος, ἐνίοτε μάλιστα σκοπεύοντες καὶ λίθον τινά, ἢ τρέχοντες ἀτάκτως καὶ χρεμετίζοντες ὡς οἱ ἵπποι καὶ κατ' ἀλλήλων, ὅτε μάλιστα ἐκ τῶν ὀξέων τούτων ράβδων (ἀκοντίων) συμβαίνουνσι πολλάκις πληγαὶ φοβεραὶ καὶ ἐπικίνδυναι. Διὰ τὸν

λόγον δὲ τοῦτον καὶ σπανίως τελεῖται τὸ ἀκόντιον, φοβου-
μένου ἐκάστου τὰ λυπηρὰ αὐτοῦ ἀποτελέσματα.

* *
*

Ἔτερον δὲ πονηρὸν καὶ λίαν φοβερὸν ἀγώνισμα, ὅπερ καὶ
σπανίως τελεῖται, εἶνε ἢ π υ γ μ ἦ. Δύο ἀγωνισταὶ ἰστάμε-
νοι ἔρῃσι, ζητοῦσιν ἐκ παντὸς τρόπου νὰ καταπαλαίωσιν
ἀλλήλους· ἐπὶ τούτῳ δὲ γρονθοκοποῦνται εἰς τὰς παρειάς,
τὸν γνάθον, τοὺς κροτάφους, τὸ πρόσωπον καὶ τὸ στήθος,
τόσον δ' ἐνίοτε σφοδρῶς καὶ ἀνηλεῶς, ὥστε αἱμάτσοι ρί-
νες, παρειαί, ὄντες καὶ καθέξῃς. Εἰς τὸ ἀγώνισμα τοῦτο
παντα ὄλον εἶνε συγκεχωρημένον νὰ μεταχειρίζωνται, πλην
τοῦ δάκλειν. Τότε δὲ μόνον ὁ φοβερός οὗτος ἀγὼν θεωρεῖται
λήξας, ὅταν ὁ ἕτερος τῶν ἀγωνιζομένων ἀποκάμῃ καὶ ἀπαυ-
δῶν ἀποχωρήσῃ τῆς ὀρισμένης θέσεως, ἢ καὶ προφορικῶς
δηλώσῃ τὴν ἦτταν αὐτοῦ. Τὰ δύο ταῦτα τελευταῖα ἀγωνί-
σματα δὲν εἶνε καὶ πολὺ ἐν χρήσει διὰ τὸ φοβερὸν καὶ κιν-
δυνῶδες αὐτῶν, διὸ καὶ σπανίως τελοῦνται κατὰ τὴν πανή-
γυριν τοῦ Ἁγίου Γεωργίου.

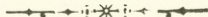
Τελεσθέντων πανδήμως τῶν ἀγῶνων τούτων, κατ' ἀρ-
χαῖον ἐπικρατήσαν ἔθος, ὁ κανδηλάπτης ἢ ἄλλος τις ἰστά-
μενος ἐπὶ τοῦ ναϊδρίου τοῦ « Ἁγίου Γεωργίου » διὰ ξυλίνου
σημάντρου καλεῖ πάντας πρὸς γεῦμα, τότε δὲ ἅπαντες ἀνε-
ξαιρέτως οἱ θεαταὶ προπορευομένων τῶν ἀριστευσάντων,
ἐπιστρέφουσι πάλιν ἐν θριάμβῳ εἰς τὸν τόπον τῆς πανηγύ-
ρεως, ὅπου σχηματίζοντες διαφόρους φιλικούς καὶ οἰκογενει-
ακοὺς ὀμίλους κἀθηνται ὀκλαδὸν πρὸς γεῦμα ὑπὸ τοὺς γη-
ραιοὺς πλατάνους· ὅπως δηλονότι ἄμοιόν τι ἔπραττον καὶ οἱ
ἀρχαῖοι μετὰ τοὺς ἀγῶνας τελοῦντες τὰς ὀ λ υ μ π ι α κ ἄ ς
λεγομένας σ π ο ν δ ἄ ς. Οἱ νικηταὶ μάλιστα ἐφ' ἑαυτῶν ἐ-
στραμμένα ἔχοντες τὰ βλέμματα πάντων καὶ πασῶν τῶν
καθήμενων ἐκεῖ πανηγυριστῶν, μετὰ ὀμίλου φίλων ἐπιδει-
κτικώτατα ἐορτάζουσι τὴν νίκην αὐτῶν δι' ἐ π ι ν ι χ ῖ ω ν
σ υ μ π ο σ ῖ ω ν. Οἱ δὲ τεταγμένοι, ὅπως φροντίσωσι περὶ
τῶν ἐκπαιδευτηρίων τῆς κοινότητος, ἐνῶ ἤδη πάντες οἰκο-
γενειακῶς συντρώγουσι καὶ συνευθυμοῦσιν ἐλληνικώτατα καὶ

χριστιανικώτατα, άνευ τινός δολονότι παρεκτροπής, άνευ τινός συμπλοκής, δέν λησημονούσι και τὰ τῆς αξιοπρεπούς έπωσθήποτε συντηρήσεως τῶν σχολείων δεόμενα· δθεν δύο εκ τῶν εφόρων οί γεροντότεροι και οί σεβαστότεροι λαμβάνοντες ό μέν εις άργυροῦν φιαλίδιον πλήρες άνθονέρου, ό δ' έτερος δίσκον επίσης άργυροῦν φέροντα εις τὸ μέσον τὴν εικόνα τοῦ έορταζομένου Αγίου, περιέρχονται τοὺς διαφόρους οικογενειακούς και φιλικούς όμίλους, πρὸς οὓς « ἔς ἔτη πολλά, ό "Άγιος Γεώργιος βοηθός σας» εὐχόμενοι, ραίνουσι διά τοῦ άνθονέρου αὐτοὺς ζητοῦντες « γιὰ τὰ σχολεῖα και γιὰ τὴν εκκλησία» τὴν συνδρομὴν αὐτῶν. Τότε δε πάντες σχεδόν πλούσιοί τε και πτωχοί, κάτοικοί τε και ξένοι μετὰ προθυμίας ρίπτουσι εν τῷ δίσκῳ τὸν έαυτῶν όβολόν διά τὴν συντήρησιν τῶν σχολείων, παρ' ὧν και μόνον, πάνυ εὐλόγως ελπίζουσι οί δυστυχεῖς κάτοικοι τὴν εν τῷ μέλλοντι εις ελληνικὴν μετατροπὴν τῆς εν χρήσει παρ' αὐτοῖς ξένης γλώττης.

Μετὰ πάντα δε ταῦτα, άφ' οὗ φάγωσι και διασκεδάσωσι, πάντες άνδρες όμοῦ και γυναῖκες υπό τοὺς γλυκεῖς και ενθουσιαστικούς ήχους τῶν έγχωρίων μουσικῶν οργάνων χορεύουσι μετὰ πολλῆς τέχνης και τάξεως τὸν σ υ ρ τ ὶ ο ν. Ἐσπέρας δε γενομένης πορεύεται εκάστος οικογενειακῶς οἰκαδε, όπου και πάλιν συνεχίζονται αἱ διασκεδάσεις. Και οὕτω εν μέσῳ ποικίλων εντυπώσεων και συναισθημάτων λήγει ἡ σημαντικώτατη αὕτη εθνική άμα και θρησκευτικὴ πανήγυρις.

Γεώργιος Δ. Παχτίκος

Τελεόφοιτος τῆς Φιλολογίας

ΣΧΟΛΙΟ

Ἡ σύντομη αὐτὴ πραγματεία τοῦ Γεωργίου Παχτίκου ἐκδόθηκε στὴν Ἀθήνα ἀπὸ τὸ Σύλλογο τῶν Μικρασιατῶν ἢ «Ἀνατολή»¹ τὸ 1893² καὶ ἀναδημοσιεύεται στὸ παρὸν τεῦχος τοῦ *Δελτίου Κέντρου Μικρασιατικῶν Σπουδῶν* λόγω τοῦ ἐπίκαιρου περιεχομένου της, δεδομένου τοῦ ὀλυμπιακοῦ ἔτους πὺρ διανύουμε καὶ τῆς ἑκατονταετηρίδας ἀπὸ τὴν ἀναβίωση τῶν σύγχρονων ὀλυμπιακῶν ἀγῶνων.

Ὁ μουσικοφιλόλογος Γεώργιος Παχτικός³ γεννήθηκε στὸ Ὁρτάκιοι⁴ τῆς Βιθυνίας τὸ 1869 καὶ πέθανε στὴν Κωνσταντινούπολη τὸ 1916. Ὁλοκλήρωσε τὶς γυμνασιακῆς του σπουδῆς στὴν Κωνσταντινούπολη καὶ κατόπιν σπου-

1. Ὁ Σύλλογος τῶν Μικρασιατῶν ἢ «Ἀνατολή» ἰδρύθηκε τὸ 1891 στὴν Ἀθήνα, μὲ σκοπὸ τὴν κάλυψη ἐπαγγελματικῶν καὶ ἐκκλησιαστικῶν ἀναγκῶν τοῦ ἑλληνισμοῦ τῆς Μικρῆς Ἀσίας καὶ γειτονικῶν πρὸς αὐτὴ νησιῶν. Πρῶτος πρόεδρος τοῦ συλλόγου ἦταν ὁ Μαργαρίτης Εὐαγγελίδης, στὸν ὁποῖο καὶ ἀφιερῶνει ὁ Γεώργιος Παχτικός τὴν μονογραφία του. Βλ. περαιτέρω Ν. Μηλιώσης, «Ὁ Σύλλογος τῶν Μικρασιατῶν ἢ “Ἀνατολή”», *Μικρασιατικά Χρονικά* 12 (1965), σσ. 337-367, Μάγδα Μ. Κιτρομηλίδου, «Οἱ Ἕλληνες τῆς Βιθυνίας καὶ τὸ Ἐθνικὸ Κέντρο, 1898-1903: Ἀνέκδοτες μαρτυρίες ἀπὸ τὸ ἀρχεῖο τοῦ Συλλόγου “Ἀνατολή”», *Δελτίο Κέντρου Μικρασιατικῶν Σπουδῶν* 8 (1990-1991), σσ. 87-106.

2. Ἀντίτυπο τῆς μονογραφίας αὐτῆς ἐντάχθηκε στὴ συλλογὴ τῆς Βιβλιοθήκης τοῦ Κέντρου Μικρασιατικῶν Σπουδῶν, τὸ 1960, προερχόμενο ἀπὸ δωρεὰ (Ἀριθμὸς εἰσαγωγῆς 1504).

3. Βλ. *Ξενοφάνης* 2 (1905), σσ. 537-548· Μ. Δραγοῦνης, «Ἡ συλλογὴ Παχτίκου καὶ τὸ πρόβλημα τῶν μουσικῶν καταγραφῶν της», *Ἀπόψεις*, τευχ. 6 (1992), σ. 513.

4. Στὸ Ἀρχεῖο Προφορικῆς Παράδοσης τοῦ Κέντρου Μικρασιατικῶν Σπουδῶν, στὸν φάκελο γιὰ τὸ Ὁρτάκιοι Βιθυνίας (B 34), ὁ πληροφορητῆς Ἰωάννης Μελάς ἀναφέρει: «Ἐξ Ὁρτάκιοι ἦτο καὶ ὁ μουσικὸς Παχτικός, ὁ ὁποῖος ἐπέτρεψε ἐδῶ ἀπὸ τὸν Βασιλέα Γεώργιον καὶ ἐξέδιδε τὸ μουσικὸν περιοδικὸν Ἐπὶ τὴν Πόλιν». Πάντως τὸ περιοδικὸ στὸ ὁποῖο ἀναφέρεται ὁ πληροφορητῆς πρέπει νὰ εἶναι τὸ περιοδικὸ *Μουσική*, τὸ ὁποῖο ἰδρυσε ὁ Γεώργιος Παχτικός τὸ 1912 καὶ ἐξέδιδε ἕως τὸ τέλος τῆς ζωῆς του.

δασε μουσική στο Ώδειο Ἀθηνῶν καὶ φιλολογία στο Πανεπιστήμιο Ἀθηνῶν. Δημοσίευσε φιλολογικά καὶ μουσικά ἔργα, καθὼς καὶ διάφορες μελέτες γιὰ τὴν ἀρχαία ἑλληνική ἀλλὰ καὶ τὴν βυζαντινὴ καὶ νεότερη μουσική, σὲ ἀθηναϊκὰ καὶ κωνσταντινουπολίτικα ἔντυπα.⁵ Ἐπίσης μελοποίησε ἀρχαία χορικά τοῦ Σοφοκλή καὶ τοῦ Εὐριπίδη. Τὸ 1893, φοιτητὴς ἀκόμη, παρουσίασε τὴν ἐν λόγῳ πραγματεία στὴν Ζ΄ τακτικὴ συνεδρία τοῦ Συλλόγου τῶν Μικρασιατῶν ἢ «Ἀνατολή», ποὺ πραγματοποιήθηκε στο Πανεπιστήμιο Ἀθηνῶν.

Στὴν ἐργασία του αὐτὴ ὁ Γεώργιος Παχτικός ἀναφέρεται σὲ ὀργανωμένους ἀθλητικούς ἀγῶνες στὴν περιοχή τῆς Βιθυνίας καὶ εἰδικότερα, σὲ αὐτοὺς ποὺ ὁ ἴδιος εἶχε τὴν τύχη νὰ παρακολουθήσει στὴν γενέτειρά του τὸ Ὅρτάκιο. Οἱ ἀγῶνες ἦταν ἐτήσιοι καὶ πραγματοποιούνταν ἀνήμερα τῆς ἐορτῆς τοῦ πολιούχου Ἀγίου Γεωργίου.⁶ Ὑπῆρχε μεγάλη προσέλευση Ἑλλήνων ἀπὸ τὶς γύρω περιοχὲς οἱ ὁποῖοι συγκεντρώνονταν σὲ κατάλληλη τοποθεσία, ὅπου ὑπῆρχε καὶ ἓνα ἐκκλησάκι τοῦ Ἀγίου Γεωργίου. Οἱ ἀγῶνες διεξάγονταν ἀμέσως μετὰ τὴν Θεία Λειτουργία μὲ κάθε ἐπισημότητα καὶ λαμπρότητα. Τὰ ἀγωνίσματα ἦταν κατὰ σειρά: ἵπποδρομία, πάλη, δρόμος, ἄλμα, δίσκος, ἀκόντιο καὶ πυγμὴ. Στὸ ἀγώνισμα τῆς πάλης συμμετεῖχαν καὶ Τοῦρκοι καὶ Ἀρμένιοι, καὶ ἡ νίκη ἀποκοτοῦσε ἐθνικὴ σημασία. Ὁ Γεώργιος Παχτικός συνδέει τὸ ἀγωνιστικὸ πνεῦμα μὲ τὸ θρησκευτικὸ συναίσθημα καὶ τὴν ἐθνικὴ συνείδηση τῶν κατοίκων, οἱ ὁποῖοι καλοῦνται «ὅπως θεάσονται ἢ καὶ συμμετάσχουν καὶ τῶν τελομένων ἐν αὐταῖς ἐθνικῶν ἀγῶνων, ὧν οἱ διοργανωταὶ ἀμαθεῖς μὲν καὶ ἄπλοοι τὰ ἦθη, ἀλλ' ὅμως λίαν φιλοπάτριδες, κάλλιστα γινώσκουσιν ὅτι μόνον μετὰ τῆς θρησκείας δύνανται νὰ ἐνώσωσι πᾶν διασπῶθῆν ἐθνικὸν κειμήλιον». Τὸ ἀκόντιο καὶ ἡ πυγμὴ δὲν ὑπῆρχαν πάντα στο πρόγραμμα γιατί ἦταν ἀρκετὰ ἐπικίνδυνα, τόσο γιὰ τοὺς θεατὲς, ὅσο καὶ γιὰ τοὺς ἀγωνιζόμενους. Στὸ τέλος συμμετεῖχαν ὅλοι σὲ γεῦμα ποὺ εἶχε τὴ μορφή συμποσίου, μὲ χορὸ, ἀνταλλαγὲς εὐχῶν, καὶ ἐπιβράβευση τῶν νικητῶν σὲ κλίμα ὁμοφυχίας. Ἦταν τὰ ἐπινύκια καὶ ταυτόχρονα ἡ ὀλοκλήρωση τοῦ ἐορτασμοῦ.

Οἱ τοπικοὶ αὐτοὶ ἀγῶνες παρουσιάζουν ἀρκετὰ κοινὰ χαρακτηριστικὰ μὲ τοὺς ὀλυμπιακοὺς ἀγῶνες τῆς κλασικῆς ἀρχαιότητος:

5. Ἀπὸ τὸ συγγραφικὸ του ἔργο βλ. ἐνδεικτικὰ: *60 δημόδη ἑλληνικά ἄσματα ἀπὸ τοῦ στόματος τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ συλλεγμένα καὶ παρασημανθέντα (1888-1904)*, τόμ. 1, Ἀθήνα 1905 (Βιβλιοθήκη Μαρσαλῆ): *Ὑμνος τοῦ Μικρασιατικοῦ Συλλόγου*, Ἀθήνα 1892· *Ὁ εἰς Ἀπόλλωνα ἕννος*, Κωνσταντινούπολη 1894· «Μουσικοὶ ἀγῶνες ἐν τῇ ἑλληνικῇ ἀρχαιότητι», *Ξενοφάνης* 1 (1896), σσ. 193-211. Βιβλιογραφικὰ στοιχεῖα γιὰ τὸ ἔργο του περιλαμβάνονται στὸν *Ξενοφάνη* 2 (1905), σσ. 537-548.

6. Στὸ Ἀρχεῖο Προφορικῆς Παράδοσης τοῦ Κέντρου Μικρασιατικῶν Σπουδῶν, στὸν φάκελο γιὰ τὸ Ὅρτάκιο Βιθυνίας (B 34), ὑπάρχουν ἀναφορὲς γιὰ θρησκευτικὴ καὶ ἔμπορικὴ πανήγυρη, ἀλλὰ ὄχι γιὰ τοὺς ἀγῶνες.

—Τὰ ἀγωνίσματα καὶ οἱ κανόνες τους ἦταν κατὰ τὰ πρότυπα τῶν ἀρχαίων ἀγώνων. Ἐνδεικτικὸ εἶναι ὅτι ὑπῆρχε στὸ πρόγραμμα ἀγώνισμα παρόμοιο μὲ τὸν ἀρχαιοελληνικὸ δρόμο ὀπλίτου.

—Ὑπῆρχαν ἑλλανοδίκες ὡς ἐπόπτες, οἱ ὁποῖοι καὶ ἀνακήρυτταν τοὺς νικητές.

—Οἱ ἀθλητὲς προετοιμάζονταν μὲ συστηματικὲς προπονήσεις.

—Ὑπῆρχε μιὰ τελετουργικὴ διάταξη, ἐπινίκια καὶ ἐν γένει μιὰ ἀτμόσφαιρα ἐπισημότητας.

—Ὁ Παχτικός ἐπισημαίνει πολλὰ κοινὰ γνωρίσματα στὴν συμπεριφορὰ τῶν Ἑλλήνων τῆς Βιθυνίας μὲ αὐτὴν τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων τῆς Ὀλυμπίας: Τὴν φιλοξενία, τὴν φυσιολατρία, τὴν θρησκευτικὴ κατάνυξη, τὸν ἐνθουσιασμό, τὴν εὐγενικὴ ἀμιλλα, τὸ πνεῦμα τοῦ ἀνταγωνισμοῦ, τὴν ἀγάπη γιὰ τὴν ἄθληση, τὴν ἐπιβράβευση τῶν νικητῶν καὶ τὴν ἥρωοποίησή τους.

—Ὁμοιότητα ὑπάρχει ἀκόμη καὶ ὡς πρὸς τὴν ἐπιλογή τοῦ χώρου ποὺ χρησιμοποιοῦσαν γιὰ τὴν τέλεση τῶν ἀγώνων. Τὸ τοπίο μὲ τὴν πυκνὴ βλάστηση, τὸν ποταμὸ Σαγγάριο νὰ διέρχεται καὶ ἡ ἔξαιρετικὴ θέα, θυμίζουν τὸν ἀντίστοιχο χώρο τῆς Ὀλυμπίας (Κρόνιος λόφος, Κλαδέος, Ἄλφειός). Ἐνα ἕψωμα χρησιμοποιήθηκε ὡς φυσικὴ ἐξέδρα, ὅπως καὶ στὴν Ὀλυμπία στὸ ἐπιβλητικὸ ἀρχαῖο στάδιο.

ΔΙΟΝΥΣΗΣ Μ. ΚΟΚΚΙΝΟΣ